

Tadeusz BranECKI

Zakaz budowy minaretów w Szwajcarii – punkt zapalny konfliktu ze społecznością muzułmańską

Wschodnioznawstwo 6, 103-116

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz BranECKI

Zakaz budowy minaretów w Szwajcarii – punkt zapalny konfliktu ze społecznością muzułmańską

Konfederacja Szwajcarska, podobnie jak i inne kraje Europy, posiada coraz liczniejszą społeczność muzułmańską. Powiększyła się ona znacznie w ciągu ostatnich dziesięcioleci. W roku 1970 muzułmanie stanowili zaledwie 0,26% z 6 269 783 mieszkańców kraju¹. Kolejne lata i dziesięciolecia przyniosły gwałtowny wzrost ich liczebności. W 1980 r. było ich 0,89% (6 395 960 mieszkańców), w 1990 r. 2,21% (6 873 687) i w 2000 r. 4,26% (7 288 010)².

Obecnie muzułmanie szwajcarscy utrzymują, że mieszka ich w Szwajcarii ponad 400 tysięcy³. Znaczna ich część urodziła się już w kraju Helwetów – pierwsi imigranci pochodzili głównie z Turcji i krajów postjugosłowiańskich (np. Kosovo)⁴. Analizując strukturę wiekową tej społeczności stwierdzić można, że jest to dość młoda mniejszość – 39,2% szwajcarskich muzułmanów ma mniej niż 20 lat. Stosunek procentowy obu płci wynosi odpowiednio: mężczyźni – 54,6% i kobiety – 45,6%⁵.

W odniesieniu do poszczególnych kantonów udział procentowy tej mniejszości w ogólnej liczbie mieszkańców wynosi odpowiednio: Argowia – 5,5%, Appenzell Ausserrhoden – 2,9%, Appenzell Innerrhoden – 3,4%, Bazylea okręg – 4,3%, Bazylea miasto – 6,7%, Berno – 3%, Fryburg – 3,1%, Genewa – 4,3%, Glarus – 6,5%, Gryzonia – 2,1%, Lucerna – 3,8%, Neueneburg – 3,0%, Nidwalden – 2,2%, Obwalden – 3,0%, Sankt Gallen – 6,1%, Schwyz – 4,3%, Szafuza – 5,8%, Solura

¹ C. Bovay, R. Broquet, *Eidgenössische Volkszählung 2000. Religionslandschaft in der Schweiz*, Bundesamt für Statistik, Neuchâtel 2004, s. 11.

² *Ibidem*, s. 12.

³ <http://www.gsiw.ch> (30 X 2012).

⁴ Z Turcji: 1970 r. – 10 577, 1990 r. – 65 140 i 2000 r. – 62 698 osób; z krajów postjugosłowiańskich: 1990 r. – 55 453 i 2000 r. – 175 374 osoby; muzułmanie z Afryki stanowią w swej społeczności ok. 6%. C. Bovay, R. Broquet, *op.cit.*, s. 48-49.

⁵ *Ibidem*, s. 48.

– 5,4%, Tessin – 1,9%, Turgowia – 5,9%, Uri – 2,0%, Waadt – 3,9%, Wallis – 2,7%, Zug – 4,2% i Zurych – 5,3%⁶.

Z kolei w strukturze ludnościowej poszczególnych gmin szwajcarskich (według stanu z 2000 r.) aż 57 gmin posiadało u siebie ponad 10-procentową społeczność muzułmańską. Najwięcej muzułmanów mieszkało w gminach: St. Margrethen (16,7%), Leibstadt (16,2%), Böttstein (15,3%), Koblenz i Spreitenbach (14,7%) oraz Burg (14,2%)⁷.

Szwajcaria jest krajem „doświadczonym” przez konflikty religijne. W swej historii była areną aż czterech religijnych wojen domowych: dwóch kappelskich (1529 r. i 1531 r.) i dwóch willmergskich (1656 r. i 1712 r.). Zurych był siedzibą Ulrycha Zwingliego⁸, a Genewa – Jana Kalwina, czołowych przedstawicieli Reformacji w Europie. Efektem tych wojen był m.in. podział w roku 1597 kantonu Appenzell na część katolicką (Innerrhoden) i protestancką (Ausserrhoden)⁹.

Nowożytnie państwo szwajcarskie (począwszy od konstytucji federalnej z 1848 r.) cieszy się „pokojem religijnym” pomiędzy poszczególnymi wyznaniaми. Obecna konstytucja federalna rozpoczyna się w swej preambule od inwokacji do Boga¹⁰: „W Imię Boga Wszchemogącego” („Im Namen Gottes des Allmächtigen”), ale sama preambuła według opinii Rady Federalnej „nie posiada charakteru normatywnego, a jej zawartość ogranicza się do przedstawienia w doniosłej i skoncentrowanej formie *ducha konstytucji* (*Geist der Verfassung*) i wskazania kierunku, w którym państwo powinno się rozwijać¹¹”.

Warto także podkreślić, że „odwołanie się do Boga zawarte w Konstytucji Federalnej zasadniczo odpowiada szeroko pojętemu chrześcijańskiemu rozumieniu Boga, właściwemu większości społeczeństwa szwajcarskiego. Nie oznacza to jednak zobowiązania kogokolwiek do przyjmowania religii chrześcijańskiej czy jakiegokolwiek innej¹²”.

Gwarancje sumienia i wyznania zawiera art. 15 ustawy zasadniczej, który stanowi, że każdy ma prawo swobodnie wybierać swoją religię i swoje przekonania światopoglądowe i wyznawać je indywidualnie lub wspólnie z innymi. Każdy ma też prawo wstępowania lub należenia do wspólnoty wyznaniowej i pobierania nauczania religijnego. Ponadto nikt nie może być zmuszany do wstąpienia do

⁶ *Statistischer Atlas der Schweiz. Islamische Wohnbevölkerung 2000*, <http://www.atlas.bfs.admin.ch/core/projects/13/de-de/viewer.htm?13.15457.de> (30 X 2012).

⁷ Ibidem.

⁸ Więcej na jego temat: G. R. Potter, *Zwingli*, Warszawa 1994; T. Branecki, *Udział Ulrycha Zwingliego w życiu polityczno-prawnym XVI-wiecznego Zurychu i jego wpływ na wybuch wojen religijnych (kappelskich)*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2001, z. 1, s. 75-86.

⁹ Przejściowy podział kraju (kantonu) na część katolicką i protestancką odnotowały także Glarus i Schwyz.

¹⁰ Poprzednie z lat 1848 i 1874 także.

¹¹ M. Aleksandrowicz, *System prawny Szwajcarii. Historia i współczesność*, Białystok 2009, s. 92.

¹² Ibidem, s. 94.

wspólnoty wyznaniowej, do wykonywania praktyk religijnych i pobierania naczynia religijnego¹³.

Relacje Kościół-państwo w Szwajcarii reguluje art. 72 konstytucji. Stanowi on, że do regulacji tych stosunków właściwe są kantony. Z kolei kantony i Federacja mogą w ramach swoich kompetencji podejmować działania dla zachowania pokoju publicznego między członkami różnych wspólnot religijnych. Ustęp trzeci tego artykułu stanowił, że biskupstwa mogą być tworzone tylko za zgodą Federacji.

Właśnie ten ustęp stał się przedmiotem kontrowersyjnego do dzisiaj referendum, które odbyło się 29 XI 2009 r. W tym właśnie dniu obywatele szwajcarscy i kantony głosowali jego nową treść wyrażoną jednym zdaniem: „Zabroniona jest budowa minaretów”.

Referendum i inicjatywa obywatelska (*Volksinitiative*) to dwie główne wizytówki demokracji szwajcarskiej. Trzecią jej postacią (a zarazem najbardziej bezpośrednią dla obywateli) jest podejmowanie decyzji w ramach Zgromadzeń Krajowych (*Landsgemeinde*) w kantonach Appenzell Innerrhoden i Glarus¹⁴. Głównym zadaniem referendum jest „umożliwienie narodowi wyrażania sprzeciwu wobec określonych decyzji rządu lub parlamentu, bądź też – w odniesieniu do porządku konstytucyjnego – inspirowanie pewnych decyzji¹⁵”. W szwajcarskim systemie prawnym (na szczeblu federalnym) ma ono dwojaką postać:

- 1) referendum obligatoryjne (art. 140 konstytucji) – pod głosowanie Narodu i kantonów poddane są (tzw. referendum podwójne)¹⁶:
 - zmiany konstytucji federalnej;
 - przystąpienie do organizacji zbiorowego bezpieczeństwa lub ponadnarodowej wspólnoty;

¹³ Tłumaczenie tekstu na język polski: *Konstytucja federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.*, tłumaczenie i wstęp Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000; K. Kociubiński, *Systemy prawne Austrii, Niemiec i Szwajcarii*, Wrocław 2003.

¹⁴ Jest to zgromadzenie wszystkich pełnoletnich obywateli kantonu, którzy z zachowaniem uroczystej ceremonii obrad, pod gołym niebem, na rynku miasta podejmują najważniejsze decyzje oraz wybierają urzędników kantonalnych. Więcej na ten temat: T. Branecki, *Landsgemeinde – najstarsza instytucja demokracji bezpośredniej w Konfederacji Szwajcarskiej*, [w:] *Dylematy współczesnej demokracji*, S. Wróbel (red.), Toruń 2011, s. 244-256; Ł. Jakubiak, *Kantonalne Zgromadzenia Ludowe w Szwajcarii*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2010, z. 4, s. 107-119.

¹⁵ Z. Czeszejko-Sochacki, *Referendum i inicjatywa ludowa w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej*, „Studia Prawnicze” 1989, nr 2-3, s. 28; T. Branecki, *Rozwój instytucji referendum w szwajcarskim systemie prawnym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2004, nr 3, s. 49.

¹⁶ W tym przypadku za lub przeciw musi się opowiedzieć łącznie większość głosujących obywateli i kantonów. Większość głosów w danym kantonie oznacza wynik głosowania kantonu, przy czym głosy dawnych półkantonów (*Halbkantone*) Appenzell Ausserrhoden, Appenzell Innerrhoden, Bazylea okręg, Bazylea miasto, Nidwalden i Obwalden liczone są jako 1/2 głosu kantonu.

- uznane za pilne ustawy federalne, które nie posiadają podstawy konstytucyjnej i których okres obowiązywania przekracza jeden rok. Ustawy te muszą być poddane pod głosowanie w ciągu roku od ich uchwalenia przez Zgromadzenie Federalne.

Ponadto pod głosowanie Narodu (bez głosu kantonów) poddawane są (tzw. referendum pojedyncze)¹⁷:

- inicjatywy obywatelskie w przedmiocie całkowitej zmiany konstytucji federalnej;
 - inicjatywy obywatelskie w przedmiocie częściowej zmiany konstytucji federalnej złożone w formie propozycji ogólnej, która została odrzucona przez Zgromadzenie Federalne;
 - pytania dotyczące przeprowadzenia całkowitej zmiany konstytucji federalnej w przypadku braku jednomyślności w tym zakresie obu izb parlamentu.
- 2) referendum fakultatywne (art. 141 konstytucji) – odbywa się na wniosek 50 tys. wyborców lub 8 kantonów złożony w ciągu 100 dni od dnia urzędowej publikacji aktu prawnego. Jego przedmiotem są:
- ustawy federalne;
 - uznane za pilne ustawy federalne, których okres obowiązywania przekracza jeden rok;
 - uchwały federalne, o ile przewiduje to konstytucja lub ustawa;
 - umowy międzynarodowe, które:
 - są bezterminowe i nie można ich wypowiedzieć;
 - przewidują przystąpienie do organizacji międzynarodowych;
 - zawierają istotne postanowienia legislacyjne lub których transpozycja wymaga uchwalenia ustawy federalnej.

Przedmiotowy zakaz budowy minaretów został pierwotnie zgłoszony jako nowelizacja konstytucji federalnej w ramach inicjatywy obywatelskiej. Inicjatywa ta posiada w szwajcarskim systemie prawnym dwie postacie:

- 1) ogólnej zmiany konstytucji – nie jest przedstawiany projekt nowelizacji danego przepisu (przepisów) konstytucji. Zgromadzenie Federalne może zachować się dwojako:
 - a) może przedstawić projekt nowelizacji konstytucji zgodnie z wnioskiem złożonym w ramach inicjatywy i poddać go potem pod głosowanie (w sytuacji, gdy Zgromadzenie popiera wniosek i zakres przedmiotowy inicjatywy);
 - b) może poddać pod głosowanie pytanie (skierowane do obywateli i kantonów) o to, czy zmiana konstytucji jest zasadna (w sytuacji, gdy Zgromadzenie nie zgadza się z zakresem przedmiotowym inicjatywy).

¹⁷ Za lub przeciw opowiada się większość głosujących obywateli (dotyczy to także referendum fakultatywnego).

- 2) zmiany wskazanego przepisu konstytucyjnego – przedstawiany jest wówczas projekt nowelizacji i Zgromadzenie Federalne przedkłada ten projekt pod głosowanie (w sytuacji, gdy się za nim opowiada) lub wnioskuje o jego odrzucenie (w tej sytuacji może także przedstawić swój własny kontrprojekt).

Szczegółowe uregulowania prawne dotyczące procedury związanej z wnioskiem składanym w ramach inicjatywy obywatelskiej reguluje ustawa federalna z 17 XII 1976 r. o prawach politycznych (*Bundesgesetz vom 17. Dezember 1976 über die Politischen Rechte*)¹⁸. Procedura rozpoczyna się od utworzenia komitetu inicjatywy, w którego skład wchodzi od 7 do 27 członków. W odniesieniu do Inicjatywy „Zakaz budowy minaretów” składał się on z 16 osób¹⁹, które 10 IV 2007 r. złożyły w Kancelarii Federalnej listę z podpisami i potwierdzeniem udziału w Komitecie. Czternastu jego członków należało do Szwajcarskiej Partii Ludowej (SVP – *Schweizerische Volkspartei*), a dwóch do Federalnej Unii Demokratycznej (EDU – *Eidgenössische – Demokratische Union*).

Zwolennicy wprowadzenia w Szwajcarii zakazu budowy minaretów uzasadniali swój postulat w następujący sposób:

- minarety są symbolem obcego kulturowo islamskiego roszczenia władzy absolutnej i nie należą do wspólnoty wolnościowej, która gwarantuje wszystkim prawa człowieka;
- zastosowanie analogicznej jak w Niemczech taktyki „salami” – minaret bez muezzina nie ma żadnego znaczenia;
- minarety mają „potencjał” do stworzenia konfliktu i zniszczenia pokoju religijnego w Szwajcarii;
- wiele meczetów na świecie nie posiada minaretów (np. Al-Aksa w Jerozolimie);
- zakaz budowy minaretów umieszczony w konstytucji gwarantuje rozwiązanie problemu w całym kraju;
- zgłoszona inicjatywa nie zwalcza symptomów, lecz problem i to zanim on powstanie;
- wieże kościelne (dzwonnice) należą do szwajcarskiej (chrześcijańskiej) kultury i historii, zaś wiele kościołów i wspólnot wyznaniowych nie ma ich w miejscach swoich zgromadzeń;

¹⁸ Opublikowana w Urzędowym Zbiorze Prawa Federalnego (*Amtliche Sammlung des Bundesrechts*) pod sygnaturą AS 1978 688.

¹⁹ Byli to: E. Bonjour (Wallis), S. Flückiger (Argowia), P. Freudiger (Berno), O. Freysinger (Wallis), T. Fuchs (Berno), A. Glarner (Argowia), J. Hutter (St. Gallen), E. N. Mellini (Tessin), L. Reimann (St. Gallen), N. Rickli (Zurych), C. Schaub (Zurych), U. Schlüer (Zurych), B. Steinemann (Zurych), C. Waber (Berno), W. Wobmann (Solura) i D. Zingg (Berno). T. Branecki, *Szwajcarskie referendum „Stop minaretom” – podstawa prawna, wyniki, skutki*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2011, nr 32, s. 179-180.

- cytowano wypowiedź H. Gstreina: „w islamie chodzi nie tylko o religię, lecz także o wiarę, którą się politycznie manifestuje we wszystkich płaszczyznach. Nie przebiega to demokratycznie, ale poprzez absolutne dążenie do władzy, zdobycia władzy i dominacji”;
- wiara nie potrzebuje wież – zakaz budowy minaretów nie narusza swobody wyznania, a minarety zagrażają pokojowi religijnemu w Szwajcarii²⁰.

W ramach kampanii promującej inicjatywę powstał także plakat przedstawiający flagę Szwajcarii, na której tle znajdują się przypominające rakiety na wyrzutniach czarne minarety oraz kobieta w burce. Całość opatrzona została podpisem: „Stop. Tak dla zakazu minaretów”²¹.

Pozostałe argumenty zwolenników zakazu można było znaleźć na stronie internetowej Federalnej Unii Demokratycznej w zakładce pod tytułem „Tak dla Inicjatywy *Przeciwko budowie minaretów*”²²:

- zakaz budowy minaretów nie zakazuje praktykowania islamu, lecz tylko jego publicznego symbolu;
- do praktykowania islamu minarety są tak samo zbędne, jak wieże kościelne do praktykowania chrześcijaństwa;
- wedle orzecznictwa Sądu Federalnego Konfederacji Szwajcarskiej (wyrok BGE 116 IA 252) w przestrzeni publicznej nie wolno umieszczać symbolu krzyża. Szwajcarski Sąd Najwyższy zabrania umieszczania znaków (symboli) religijnych, jako wyrazu pewnej perswazji religijnej – minaret jest takim znakiem;
- siłą islamu jest osłabienie chrześcijaństwa;
- odwołanie się do preambuły konstytucji federalnej i użytych w niej słów „W Imię Boga Wszechmogącego”, jako przejawu chrześcijańskości kraju, która powinna pozostać niezmienna;
- z minaretu odbywa się pięć razy dziennie wezwanie do modlitwy do Allaha, co stanowi także manifestację polityczną, nie mającą zapotrzebowania społecznego (dzwony kościelne są niewerbalne, a ich dźwięk ma charakter neutralny);
- nie można pogodzić islamu i chrześcijaństwa (muzułmanie oskarżają chrześcijan m.in. o sfalszowanie Biblii);
- religijna nienawiść islamu do innych religii, a zwłaszcza do Żydów może prowadzić do konfliktów.

²⁰ Ulotka promująca Inicjatywę kończyła się hasłem: „Za wolnością religijną, za pokojem religijnym – i dlatego przeciwko minaretom!”. Por. http://www.edu-schweiz.ch/cms/fileadmin/dateien_website/Dateien_fuer_alle/Minarett-Initiative/Kleines-Argumentarium.pdf (30 X 2012).

²¹ Autorem plakatu był Aleksander Segert. Plakat został uznany za „rasistowski” przez władze Berna i Lozanny, za „przerażający” przez Komisję Praw Człowieka ONZ, a za „oszczerstwo” przez szwajcarską Federalną Komisję Przeciwko Rasizmowi. M. von Rohr, *Złowrogie minarety*, <http://www.polonos.com/felietony.html?topic=789> (30 X 2012).

²² <http://www.edu-schweiz.ch/cmc/index.php?id=1222> (30 X 2012).

Autorzy strony przypomnieli także słowa premiera Turcji Erdogana: „Meczet są naszymi kościołami. Minarety są naszymi bagnietami. Kopuły są naszymi hełmami. Wierni są naszymi żołnierzami”²³.

Zgodnie ze szwajcarskim prawem federalnym, aby przedmiot inicjatywy mógł zostać poddany pod głosowanie, winno go poprzeć 100 tys. osób. Wymagany okres czasu na ich zebranie wynosi 18 miesięcy od daty publikacji w Federalnym Dzienniku Ustaw tytułu i tekstu prawnego inicjatywy. Przedmiotowa inicjatywa zebrała 113 540 głosów poparcia. Najwięcej głosów poparcia uzyskała w kantonach Zurych (29 452) i Berno (18 530) – najmniej zaś w Jurze (150) i Appenzell Ausserrhoden (230)²⁴.

Przeciwko inicjatywie wystąpił rząd federalny²⁵ oraz Zgromadzenie Federalne. Obie izby parlamentu federalnego nie mogły jednak zablokować prac nad inicjatywą i musiały opowiedzieć się za poddaniem jej pod głosowanie w referendum. W głosowaniu przeprowadzonym 12 VI 2009 r. przez Radę Narodu za poddaniem inicjatywy pod referendum opowiedziało się 132 deputowanych, przeciwko 51, a 11 wstrzymało się²⁶. W głosowaniu w Radzie Kantonów za było 39 deputowanych, przeciwko 2 i 2 wstrzymało się od głosu²⁷. Obie izby podkreśliły fakt, że projekt zmiany konstytucji może naruszać prawo międzynarodowe, w tym Europejską Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Amnesty International również skrytykowała inicjatywę i uznała, że dyskryminuje ona muzułmanów w Szwajcarii, propaguje rasizm i narusza konstytucyjną zasadę równości obywateli wobec prawa²⁸. Zwróciła także uwagę, że jej pozytywny wynik na pewno zostanie zaskarżony do Sądu Federalnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Jako „złe rozwiązanie rzeczywistego problemu” określił inicjatywę bp Kurt Koch – przewodniczący Konferencji Episkopatu Szwajcarii²⁹.

Muzułmanie szwajcarscy skupieni w ramach organizacji „Wspólnota Szwajcarska–Islamski Świat” (GSIW), redakcja portalu internetowego „islam.ch” i „Związek Muzułmanów Argowii” (Verband Aargauer Muslime, VAM) przygotowali

²³ Ibidem; T. Stylińska, *Nawrócony islamista*, „Rzeczpospolita”, 21 XII 2002.

²⁴ T. Brancki, *Szwajcarskie referendum...*, *op.cit.*, s. 182; „Bundesblatt” 2008, nr 33, s. 6851-6852.

²⁵ Według ministra spraw zagranicznych Szwajcarii M. Calmy-Rey inicjatywa ta była „niebezpieczna dla polityki zagranicznej i stosunków Szwajcarii z innymi krajami”. A. Keiser, *Jedno zdanie, a dwie opinie*, http://www.swissinfo.ch/eng/Specials/Minaret-Debate/News/One_sentence_that_splits_opinion.html?cid=9774 (30 X 2012).

²⁶ http://www.parlament.ch/poly/Abstimmung/48/out/vote_48_2599.pdf (30 X 2012).

²⁷ http://www.parlament.ch/ab/frameset/d/s/4809/304768/d_s_4809_304804.htm?DisplayText-oid=304805 (30 X 2012).

²⁸ <http://www.amnesty.ch/de/Laender/europa-zentralasien/schweiz/dok/2009/abstimmung-zur-anti-minarett-initiative-bestuerung> (30 X 2012).

²⁹ *Bischof gegen Minarettverbott*, http://www.20min.ch/news/kreuz_und_quer/story/14634810 (30 X 2012).

dokument „Argumentarium przeciwko inicjatywie zakazującej budowy minaretów”³⁰. Ta 10-stronicowa broszura zawiera w swej treści historię minaretów³¹, etymologię słowa „minaret”³² oraz argumenty przeciwko zakazowi budowy.

Autorzy przedstawili argument, że obecnie minaret ma zupełnie inne znaczenie niż dawniej. Jest on elementem dekoracyjnym meczetu. Wezwania do modlitwy nie są obecnie wygłaszane przez muezzina z meczetu, lecz nadawane przez głośniki. Architektonicznie, jak twierdzili, minaret jest dla meczetu tym, czym wieża kościelna dla chrześcijan – nie niesie więc ze sobą żadnego zagrożenia, ani tym bardziej nie stanowi roszczenia dominacji i pragnienia władzy.

Zgodnie z przedstawionymi przez nich informacjami w Szwajcarii znajdowały się tylko cztery meczety: w Zurychu (wybudowany w 1962 r.), Genewie (1978 r.), Winterthur (2005 r.) i Wangen bei Olten (2009 r.)³³. Obecnie stanowiły one połączenie budynku kościelnego, wieży kościelnej i domu parafialnego.

Autorzy publikacji podkreślali także fakt, że muzułmanie szwajcarscy zrzeszeni w „Stowarzyszeniu Organizacji Islamskich” w Zurychu (VIOZ) w opublikowanym w 2005 r. Statucie zdecydowanie potępili każdy rodzaj przemocy i terroru oraz podkreślili, że żaden akt związany z terroryzmem nie może być uzasadniany przez islam. Przywołali także fatwę (opinię) „Islamskiej Wspólnoty Ameryki Północnej” (ISNA) dotyczącą potępienia terroryzmu i ekstremizmu religijnego, która stwierdzała m.in., że:

- *dżihad* oznacza szczególny wysiłek religijny (*besondere religiöse Anstrengung*) i nie może być mylony z terroryzmem;
- islam uznaje wyznawców innych religii nie za „niewiernych” lecz „wierzących inaczej” i nie popiera przemocy wobec nich, chyba że to oni są sprawcami bezpośredniego ataku;
- muzułmanie w kraju, w którym mieszkają mają zachowywać się jak odpowiedzialni obywatele;
- islam zabrania ekstremizmu religijnego;
- muzułmanie są częścią powszechnej ludzkiej rodziny i są zobligowani do życia w pokoju i sprawiedliwości.

Ponadto autorzy argumentowali, że islam jest religią tolerancyjną, a jego wyznawcy nie są wcieleniem Antychrysta (przeciwnikami chrześcijaństwa). Jako

³⁰ http://www.aargauermuslime.ch/vam/images/stories/Dokumente_VAM/Argumentarium_Minarettinitiative_VAM_GSIW.pdf (30 X 2012).

³¹ Pierwszy meczet zbudował prorok Mahomet w Medynie obok swego domu, pierwszy zaś minaret powstał w roku 673 podczas budowy meczetu w Fustat (obecnie na terenie Kairu).

³² „Manāra” – po arabsku: *miejsce, gdzie jest ogień lub światło*, albo też „maḏhana” – *miejsce, z którego słycać wezwania do modlitwy*.

³³ Konflikt związany z budową minaretów rozpoczął się w Szwajcarii w roku 2006 i dotyczył ich lokalizacji w Wangen bei Olten (budowany przez wspólnotę turecką „Olten Türk Kültür Ocağı”), Wil (budowany przez lokalną gminę albańską) i Langenthal.

wyraz szacunku muzułmanów dla osoby Jezusa podkreślili fakt, że jeden z minaretów obok meczetu Omajadów w Damaszku nosi nazwę „Minaret Jezusa”.

W referendum, do którego doszło 29 XI 2009 r., większość głosujących obywateli i kantonów poparła postulat inicjatywy polegający na wprowadzeniu konstytucyjnego zakazu budowy minaretów. W głosowaniu wzięło udział 2 709 287 obywateli na łączną liczbę 5 039 676 uprawnionych (53,76% frekwencji). Za zakazem opowiedziało się 1 535 010 osób, przeciwko zaś 1 134 440. Stosunek głosów kantonów wyniósł: za 17 i 5/2 względem 3 i 1/2 przeciwko. Przeciwnicy zakazu budowy zwyciężyli jedynie w Bazylei miasto, Waadt, Neuchatel i Genewie.

Największe poparcie uzyskała inicjatywa w kantonie Appenzell Ausserrho-den (71,4%), dalej w Glarus (68,8%), Tessin (68,1%), Turgowii (67,7%) i Schwyz (66,3%). Zwrócić należy też uwagę, że przeciwnicy zakazu wygrali w swoich kantonach zaledwie kilkuprocentowym stosunkiem głosów: 51,6% do 48,4% w Bazylei miasto, 53,1% do 46,9% w Waadt i 50,8% do 49,2% w Neuchatel. Jedynie w Genewie uzyskali zdecydowaną przewagę, stosunkiem głosów 59,7% do 40,3%³⁴.

Wynik referendum stanowił duże zaskoczenie dla całego świata. Podjęta przez Szwajcarów w demokratyczny sposób decyzja została powszechnie skrytykowana. W Zurychu i Bernie doszło do demonstracji przeciwników zakazu budowy. Na ulicach miast pojawiły się papierowe makiety minaretów, a demonstranci posługiwali się hasłami: „Wstyd być Szwajcarem”, „Wolność dla religii”, „Integracja zamiast budowania granic”, „Nieba nad Szwajcarią wystarczy dla wszystkich”. Protesty miały na szczęście pokojowy przebieg³⁵.

Amnesty International uznała wyniki referendum za „wielkie zaskoczenie i wielkie rozczarowanie”³⁶. Organizacja Narodów Zjednoczonych uznała, że zakaz „jest dyskryminujący, głęboko dzieli [społeczeństwo – przyp. TB] i stwarza niebezpieczeństwo, że Szwajcaria znajdzie się w opozycji do swych zobowiązań międzynarodowych w sferze praw człowieka”³⁷.

Wyniki zostały także skrytykowane przez szwajcarskich duchownych rzymskokatolickich: „Zakaz wznoszenia minaretów nie rozwiąże żadnego problemu

³⁴ <http://www.admin.ch/ch/d/pore/va/20091129/det547.html> (30 X 2012).

³⁵ *Wstyd być Szwajcarem. Protesty po referendum*, http://www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,7311885,_Wstyd_byc_Szwajcarem_Protesty_po_referendum.ZDJECIA.html (30 X 2012).

³⁶ Opinia D. Diaz-Jogeix, wicedyrektor Programu ds. Europy i Azji Centralnej Amnesty International: „To, że Szwajcaria, kraj o długiej tradycji tolerancji religijnej i udzielania schronienia prześladowanym, przyjęła tak groteskowo dyskryminacyjną propozycję, jest dla nas szokujące”. *Zakaz budowy minaretów to oznaka faszyzmu*, <http://www.konflikty.wp.pl/kat,1020231,title,Zakaz-budowy-minaretow-to-oznaka-faszyzmu,wid,11749656,wiadomosc.html?ticaid=1f6ba> (30 X 2012).

³⁷ *Zakaz budowy minaretów „ewidentnie dyskryminujący”*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/zakaz-budowy-minaretow-ewidentnie-dyskryminujacy,117284.html> (30 X 2012).

kohabitacji z islamem. (...) Następstwa tego, że większość chrześcijan głosowała za zakazem wznoszenia minaretów, będą odmienne od tych, których by pragnęli³⁸. Krytyczne stanowisko zajęła także społeczność żydowska, według której przedmiotowy zakaz „zagroza pokojowi religijnemu i szkodzi wysiłkom na rzecz integracji muzułmanów w Szwajcarii. (...) bynajmniej nie rozwiązuje problemu, a rodzi wśród muzułmanów poczucie wykluczenia i dyskryminacji³⁹”.

Premier Turcji zaapelował do Szwajcarii o „naprawę tej błędnej decyzji” i uznał zakaz za „znak rosnących w Europie postaw rasistowskich i faszystowskich⁴⁰”. Podobnie jak premier Turcji zareagował minister spraw zagranicznych Francji Bernard Kouchner, wzywając Szwajcarów do uchylenia tego „przejawu nietolerancji”.

Wynik referendum skrytykował także rząd szwajcarski, uznając, że znacznie zaszkodzi on wizerunkowi kraju za granicą i zaostrzy kontakty Szwajcarii z państwami muzułmańskimi. Ówczesna minister sprawiedliwości Evelina Widmer-Schlumpf oznajmiła: „Obawa [o fundamentalizm islamski – przyp. TB] musi być traktowana poważnie. Jednakże, zakaz budowy nowych minaretów nie jest środkiem do przeciwdziałania tendencjom ekstremistycznym”.

Zakaz budowy minaretów został potępiony przez J. Lenarica, dyrektora Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE, który stwierdził w swej wypowiedzi, że „zakaz budowy minaretów nie jest zgodny z zobowiązaniami OBWE w zakresie wolności religii i swobody przekonań oraz zasady niedyskryminowania ze względu na religię⁴¹”.

W czerwcu 2010 r. Rada Europy zażądała od Szwajcarii zniesienia zakazu budowy minaretów i wprowadzenia moratorium na jego wykonywanie do czasu usunięcia dyskusyjnego przepisu z konstytucji. Rezolucję w tej sprawie uchwalilo jednogłośnie Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy uznając, że „zakaz dyskryminuje społeczność muzułmańską i narusza Europejską Konwencję Praw Człowieka⁴²”.

Co ciekawe, głosu w dyskusji nie zabrała Komisja Europejska – J. Barrot, unijny komisarz ds. wewnętrznych i sprawiedliwości, oświadczył jedynie, że „Szwaj-

³⁸ *Zakaz budowy minaretów to oznaka...*, *op.cit.*

³⁹ L. Biernacki, *Szwajcaria: Żydzi bronią muzułmanów*, <http://www.wirtualnapolonia.com/2009/10/28/szwajcaria-zydzy-bronia-muzulmanow/> (30 X 2012).

⁴⁰ http://www.fronda.pl/news/czytaj/byc_niemuzulmaninem_w_turcji-lepiej_tego_uniknac (30 X 2012); T. Brancki, *Szwajcarskie referendum...*, *op.cit.*, s. 185.

⁴¹ *Head of OSCE human rights office expresses concern about outcome of Swiss minaret ban referendum*, http://www.vioz.ch/2009/20091130_Stellungnahme_OSZE.pdf (30 X 2012).

⁴² Co ciekawe, w tej rezolucji Zgromadzenie opowiedziało się także przeciwko zakazowi noszenia burek wprowadzonym w Belgii, Francji i Hiszpanii. J. Korwin-Mikke, *Rada Europy żąda zniesienia zakazu budowy minaretów!*, http://www.korwin-mikke.pl/europa/zobacz/rada_europy_zada_zniesienia_zakazu_budowy_minaretow/ (30 X 2012).

caria nie jest członkiem UE, a jej obywatele mają prawo podejmować w głosowaniu powszechnym takie decyzje, jakie uznają za stosowne⁴³.

Najistotniejsza dla kwestii zakazu była reakcja muzułmanów szwajcarskich i świata islamskiego. Szef Koordynacji Organizacji Muzułmańskich w Szwajcarii, Farhad Afshar, tak skomentował wyniki referendum:

Wolność religijna jest wpisana do konstytucji. Zakaz budowy minaretów godzi więc w konstytucję oraz w międzynarodowe traktaty, które Szwajcaria podpisała. Przykładowo w konwencję praw człowieka ONZ. Jeśli zakażą nam wznosić minarety, zwrócimy się do ONZ. Nie poddamy się, będziemy walczyć o nasze prawa!⁴⁴

Z kolei Tamir Hadjipolu, przewodniczący Stowarzyszenia Organizacji Muzułmańskich w Zurychu oświadczył: „To spowoduje poważne problemy, ponieważ podczas tej kampanii zostały zaatakowane meczety, czego nigdy nie doświadczyły w ciągu 40 lat istnienia w Szwajcarii”⁴⁵.

Bardzo interesujący był głos imama Genewy Youssefa Ibrama:

Świat muzułmański powinien uszanować tę decyzję, choć bez jej akceptacji. Jeśli nie, będziemy jej pierwszymi ofiarami. (...) Szwajcarzy nie potępiłi budowli z kamienia; potępiłi muzułmanów i islam. Nawet jeśli się temu zaprzecza, to celem są ludzie, obywatele wyznania muzułmańskiego. Kampania przeciwko minaretom posiadała wiatr, a my zebraliśmy burzę⁴⁶.

Najbardziej radykalny w krytyce wyników referendum był przywódca Libii Muammar Kadafi. Wezwał on świat arabski do dżihadu przeciwko Szwajcarii: „Każdy muzułmanin w jakiegokolwiek części świata, który współpracuje ze Szwajcarią, jest odstępcą, przeciwnikiem Mahometa, Boga i Koranu”⁴⁷. Oprócz tych słów podjął faktyczne działania. Ze szwajcarskich banków Libia wycofała aktywa finansowe w wysokości ponad 5 mld USD, wstrzymała dostawy ropy oraz zatrzymała dwóch biznesmenów szwajcarskich, którzy znajdowali się na jej terytorium. Po wypowiedzi Kadafiego doszło także do gwałtownych protestów pod ambasadą szwajcarską w Trypolisie.

Do bojkotu towarów szwajcarskich, oprócz Libii, wezwały także Syria i Egipt. Z kolei Abd Al-Aziz Othman Al-Tuwajiri, dyrektor Islamskiej Organizacji Eduka-

⁴³ UE przetyka szwajcarskie „nie” dla minaretów, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ue-przetyka-szwajcarskie-nie-dla-minaretow,117182.html> (30 X 2012).

⁴⁴ A. Rybińska, *Będziemy walczyć o nasze prawa*, „Rzeczpospolita”, 30 XI 2009.

⁴⁵ *Swiss votes back ban on minarets*, <http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8385069.stm> (30 X 2012).

⁴⁶ UE przetyka..., *op.cit.*

⁴⁷ *Bojkotują Szwajcarię za zakaz minaretów*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/bojkotuja-szwajcarie-za-nbsp-zakaz-minaretow,127078.html> (30 X 2012).

cyjnej, Naukowej i Kulturalnej ISESCO, wezwał muzułmanów do nieodwiedzania Szwajcarii w celach turystycznych i wycofania z jej banków aktywów finansowych⁴⁸.

Zgodnie z przewidywaniami wyniki referendum zostały zaskarżone do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Pierwsze dwie skargi złożyli: Szwajcarska Liga Muzułmańska i były rzecznik meczetu w Genewie Hafid Quardiri. Komentując złożenie skargi stwierdził on: „Zakaz budowy minaretów ogranicza swobody religijne i dyskryminuje muzułmanów. Moja skarga nie ma nic wspólnego z religią, chodzi o poszanowanie prawa⁴⁹”. Oprócz nich skargi złożyli także: Fundacja Wspólnot Muzułmańskich w Genewie, Stowarzyszenie Kulturalne Muzułmanów w Neuchatel, Stowarzyszenie Muzułmanów w Genewie i adwokat z Genewy Ridha Ajmi.

W ogólnym mniemaniu funkcjonował pogląd, że przyszły wyrok Trybunału w Strasburgu uzna racje muzułmanów i Trybunał podzieli ich opinię, że zakaz budowy minaretów narusza wolność religijną i dyskryminuje szwajcarską społeczność muzułmańską. Za pozytywnym dla nich rozstrzygnięciem przemawiały także wyroki Trybunału, w których Grecja przegrała proces dotyczący utrudnień w budowie miejsc kultu przez Świadców Jehowy i Francja za uniemożliwianie Żydom dokonywania uboju rytualnego zwierząt.

Oczywiście przyszły (pozytywny dla muzułmanów) wyrok Trybunału nie mógł unieważnić zaskarżonego przepisu szwajcarskiej konstytucji federalnej, ale stałby się podstawą dla jej kolejnej nowelizacji i ewentualnego usunięcia z niej kontrowersyjnego zakazu (oczywiście po przeprowadzeniu referendum).

Trybunał rozpatrywał złożone skargi aż do lipca 2011 r. Wbrew temu czego spodziewali się skarżący, orzekając w siedmioosobowym składzie: przewodniczący – F. Tulkens z Belgii, sędziowie – D. Jočienė z Litwy, D. T. Björgvinsson z Islandii, G. Malinverni ze Szwajcarii, A. Sajó z Węgier, I. Karakaş z Turcji i P. P. de Albuquerque z Portugalii, oddalił złożone skargi. W swojej argumentacji uzasadniającej oddalenie skarg Trybunał stwierdził, że:

- 1) skarżący nie udowodnili, że doszło do naruszenia praw człowieka (zapisanych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności);
- 2) skarżący nie byli budowniczymi minaretu – wobec czego nie byli stroną sporu;
- 3) „szwajcarskie sądy będą w stanie zbadać zgodność ewentualnej odmowy wydania zezwolenia na budowę minaretu z Europejską Konwencją Praw Człowieka”⁵⁰.

⁴⁸ Więcej na temat reakcji świata arabskiego: B. Chernitsky, *Muzułmańskie reakcje na szwajcarskie referendum przeciwko minaretom*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7082/q,Muzulmanskie.reakcje.na.szwajcarskie.referendum.przeciwko.minaretom> (30 X 2012).

⁴⁹ <http://www.ceo.org.pl/pl/wydarzenia-tygodnia/news/szwajcarski-zakaz-minaretow-w-strasburgu> (30 X 2012).

⁵⁰ J. Slater, A. Künzle, *Strasburg i minarety – dyskusja trwa*, <http://www.euroislam.pl/index.php/2011/07/strasburg-i-minarety-%e2%80%93-dyskusja-trwa> (30 X 2012).

Orzeczenie Trybunału nie zamyka drogi sądowej dla przeciwników zakazu budowy minaretów. Muszą oni jednak przed złożeniem kolejnej skargi do Trybunału wyczerpać drogę sądową (odwoławczą) w Szwajcarii. A zatem muszą zgłosić zamiar budowy minaretu odpowiednim władzom kantonalnemu, a następnie odwoływać się od kolejnych decyzji odmawiających im tego prawa (jeżeli odmowa uzasadniana będzie zakazem z art. 72 ust. 3 konstytucji federalnej), aż do Sądu Federalnego włącznie⁵¹.

W chwili obecnej pojawił się jeden przypadek odmowy zgody na budowę minaretu, a sprawa dotyczyła minaretu w Langenthal. Jednakże odmowa uzasadniona została naruszeniem przepisów kantonálnego prawa budowlanego – wyrok Sądu Administracyjnego Berna z 3 IV 2012 r.⁵² Można jednak oczekiwać, że społeczność muzułmańska w Szwajcarii nie ustanie w swoich dążeniach do budowy minaretów i ostatecznie sprawa zakazu budowy (uzasadniana zakazem konstytucyjnym) znajdzie się na wokandzie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Problem mogą też rozwiązać sami Szwajcarzy. Wystarczy bowiem utworzyć komitet inicjatywy obywatelskiej w przedmiocie zniesienia zakazu budowy minaretów, a następnie po spełnieniu wymagań ustawowych doprowadzić do referendum, uzyskać poparcie większości (obywateli i kantonów) i dokonać zmiany konstytucji federalnej usuwając z niej kontrowersyjny przepis. Najbliższe lata pokażą, czy utrzymane zostanie w tym przedmiocie *status quo*, czy też z inspiracji Trybunału w Strasburgu lub komitetu inicjatywy obywatelskiej odbędzie się referendum w przedmiocie zniesienia zakazu budowy minaretów. W międzyczasie dochodzić będzie na pewno do kolejnych konfliktów ze szwajcarską społecznością muzułmańską. Najnowszy pojawił się w październiku 2012 r. i dotyczy reklamy szwajcarskich linii lotniczych. Szwajcarscy muzułmanie poczuli się urażeni (zraniono ich uczucia religijne) plakatem promocyjnym, na którym znajduje się samolot ze szwajcarską flagą na ogonie i hasłem „Krzyż jest atutem” („Kreuz ist Trumpf”)⁵³.

⁵¹ W. Kälin miał zauważyć: „Jeżeli pewna grupa złożyła wniosek o pozwolenie na budowę minaretu i nie otrzymała takiej zgody, a następnie skierowała sprawę do sądów w Szwajcarii – od sądu administracyjnego do sądu federalnego (...) i jeżeli sąd federalny orzekł, że: *Wydanie takiego pozwolenia jest niemożliwe z uwagi na artykuł konstytucji*, dopiero wówczas Trybunał w Strasburgu może rozpatrzyć taką sprawę”. T. Branecki, *Szwajcarskie referendum...*, *op.cit.*, s. 187; http://www.swissinfo.ch/eng/Specials/Islam_and_Switzerland/Minaret_vote/Strasbourg_minaret_ruling_causes_no_surprise.html?cid=30645168 (30 X 2012).

⁵² <http://www.minarette.ch/bulletins/-ausgaben-2012/kein-minarett-in-langenthal.html> (30 X 2012).

⁵³ *Więcej na ten temat: Muzułmanie urażeni... krzyżem w reklamie szwajcarskich linii lotniczych*, <http://www.pch24.pl/muzulmanie-urazeni---krzyzem-w-reklamie-szwajcarskich-linii-lotniczych,6726,i.html> (30 X 2012).

Summary

Tadeusz Branecki

Swiss Ban Building of Minarets – a flash point of conflict with the Muslim community

There are an estimated 400 000 Muslims in Switzerland, most from the former Yugoslavia or Turkey. Islam is the country's most widespread religion after Christianity, but although there are Muslim prayer rooms, proper mosques with minarets are few and far between. There are just four across Switzerland, and in recent years, all applications to build minarets have been turned down.

In a referendum on 29 November 2009 Swiss citizen and cantons passed a ban on building minarets. The result is widespread in Switzerland and abroad, especially in the Arab countries. Opponents of the referendum has lodged a complaint at the European Court of Human Rights in Strasbourg against Switzerland's ban on minarets. In two joint admissibility decisions, European Court of Human Rights has refused to admit challenges to the Swiss prohibition on the building of minarets.

Tadeusz Branecki – dr nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie